

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЯКОСТІ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТОЛІТТЯ)

Павлюк О. М.

Бібліографічний опис: Павлюк О. М. ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЯКОСТІ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТОЛІТТЯ) // Якість освіти в умовах змін: наукові пошуки, педагогічна практика та предметні методики : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Кам'янець-Подільський, 2026. С. 25–31.

Видавець: ГО «Педагогічна платформа “Якість освіти”»

Оригінальні сторінки у збірнику: 25–31

Павлюк Олена Михайлівна,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки факультету педагогіки і психології
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м.
Лубни, Україна.*

<https://orcid.org/0000-0003-1779-0232>

У сучасних умовах розвитку суспільства якість фізкультурно-оздоровчої освіти набуває особливого значення як характеристика результативності фізичного виховання і як інтегральний показник здатності освіти формувати в особистості сталі знання, цінності, мотивацію та практичну готовність до збереження здоров'я і підтримання рухової активності впродовж життя. Її розвиток упродовж останньої чверті XX – першої чверті XXI століття відбувався під впливом суспільно-політичних трансформацій, зміни освітніх парадигм, оновлення нормативно-правових засад, гуманізації навчання та поступового переходу від переважно нормативно-функціонального розуміння фізичного виховання до особистісно орієнтованої, компетентнісної й здоров'язбережувальної моделі освіти. Історико-педагогічне осмислення цього процесу дозволяє виявити його закономірності, суперечності та змістові домінанти, що є необхідним для обґрунтування подальших шляхів підвищення якості фізкультурно-оздоровчої освіти.

Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 № 1089 «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року» визначає сучасні пріоритети державної політики у сфері фізичної культури і спорту: підвищення рівня рухової активності населення, створення умов для залучення різних груп до оздоровчої діяльності, удосконалення фізичного виховання в закладах освіти, забезпечення доступності та якості фізкультурно-оздоровчих послуг, утвердження здорового способу життя. Спрямованість Стратегії на

довгострокові зміни підтверджують необхідність наукового аналізу історичних передумов і педагогічних механізмів, які зумовили сучасний стан проблеми наукового пошуку [5].

Важливий контекст для досліджуваного питання формує Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, у якій акцентовано на якості освіти, її відповідності суспільним потребам, розвитку компетентностей, академічній доброчесності, інтеграції у європейський освітній простір та ін. У площині фізкультурно-оздоровчої освіти ці орієнтири актуалізують потребу поєднання фундаментальних знань про здоров'я і рухову активність із практичними технологіями самозбереження, формуванням відповідального ставлення до власного фізичного стану та здатністю застосовувати набуті компетентності в повсякденній і професійній діяльності [6].

Окремі аспекти розвитку фізкультурно-оздоровчої освіти висвітлено у працях Н. Завидівської та Т. Єрмакової. Зокрема, Н. Завидівська розкрила значення педагогічної науки як джерела фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти, обґрунтувала необхідність цілісного засвоєння знань про здоров'я, рухову активність, механізми саморегуляції та здоров'язбережувальну поведінку [2]. У докторській дисертації дослідниця системно розробила теоретико-методичні засади фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти здобувачів у процесі здоров'язбережувального навчання, що має вагоме значення для розуміння якісних змін у змісті, методах і результатах цієї освіти на початку ХХІ століття [3].

Дослідниця Т. Єрмакова, аналізуючи фізичне виховання школярів у другій половині ХХ століття, виокремила етапи його розвитку та показала роль позашкільної і позакласної діяльності у формуванні здорового способу життя. Дослідниця засвідчила, що фізкультурно-оздоровча робота була представлена розгалуженою системою форм, однак її зміст і організація залежали від суспільних установок, матеріальних можливостей та домінант тогочасної освітньої політики [1].

Разом із тим, цілісна історико-педагогічна характеристика саме розвитку якості фізкультурно-оздоровчої освіти в Україні в межах останньої чверті ХХ – першої чверті ХХІ століття потребує уточнення критеріїв якості, періодизації змін, виявлення наступності між історичними етапами та визначення впливу нормативно-правових і концептуальних документів на зміст освіти.

Метою тез є обґрунтування історико-педагогічних засад розвитку якості фізкультурно-оздоровчої освіти в Україні в останній чверті ХХ – першій чверті ХХІ століття.

В наказі Міністерства освіти і науки України від 31 грудня 2004 р. № 998 «Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір» зазначено, що зміст соціально-гуманітарної підготовки педагогічних працівників передбачає поглиблення та професіоналізацію, зокрема, фізкультурно-оздоровчої освіти та її професійно-педагогічне спрямування. В документі підвищення якості педагогічної освіти передбачено удосконаленням освітнього процесу, використанням сучасних технологій і моніторингом якості освіти та ін.

Історико-педагогічними засадами розвитку якості фізкультурно-оздоровчої освіти є сукупність суспільно зумовлених ідей, цінностей, нормативних орієнтирів, педагогічних принципів та організаційно-методичних рішень, які в конкретні історичні періоди визначали мету, зміст, форми, методи й очікувані результати навчання, спрямованого на формування культури здоров'я та рухової активності. Якість у цьому контексті виявляється у відповідності освіти потребам особистості й суспільства, науковій обґрунтованості змісту, доступності оздоровчих практик, наступності навчання, практичній результативності та здатності сформувати стійку здоров'язбережувальну поведінку.

У розвитку досліджуваного явища умовно простежуються три взаємопов'язані етапи. Перший – охоплює останню чверть ХХ століття до 1991 р. Його визначальними рисами були централізоване управління, уніфікація програм, нормативне оцінювання фізичної підготовленості, масовість фізкультурних заходів, розгалуження позакласної та позашкільної роботи. Позитивне значення мали системність організації, регулярність занять, доступність спортивних секцій і суспільне визнання фізичної культури. Однак якість часто ототожнювалася з виконанням установлених нормативів і кількісними показниками, тоді як індивідуальні освітні потреби, усвідомлена мотивація та самостійна здоров'язбережувальна діяльність ураховувалися недостатньо. Висновки Т. Єрмакової щодо розвитку позашкільного фізичного виховання школярів підтверджують значущість масових організаційних форм і залежність їхньої ефективності від змістового та методичного наповнення [1].

Другий етап – розпочався після проголошення незалежності України й тривав орієнтовно до середини 2000-х років. Він характеризувався переосмисленням цілей освіти, становленням національної нормативно-правової бази, пошуком нових моделей фізичного виховання та поступовим утвердженням особистісно орієнтованого підходу. Важливим є наказ МОН України від 31.12.2004 № 998, яким затверджено Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір. Документ передбачав поглиблення і професіоналізацію, зокрема, фізкультурно-оздоровчої освіти та її професійно-педагогічне спрямування, що створило концептуальне підґрунтя для розгляду фізкультурно-оздоровчої підготовки не як другорядного складника, а як важливої частини загальної і професійної культури майбутнього фахівця [4].

Третій етап – охоплює період від середини 2000-х років до першої чверті ХХІ століття. Його провідними ознаками є інтеграція здоров'язбережувального, особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів; посилення міждисциплінарних зв'язків; цифровізація освітнього середовища; зростання ролі самостійної рухової активності; орієнтація на інклюзивність, безпеку та навчання впродовж життя. На цьому етапі поняття якості поширюється на структуру освітнього процесу, підготовленість педагогічних кадрів, науковість навчального змісту, індивідуалізацію навантажень, діагностику освітніх результатів і здатність здобувача переносити знання у реальні життєві ситуації.

Теоретичні положення Н. Завидівської надають підстави вважати фундаменталізацію однією з ключових засад підвищення якості фізкультурно-оздоровчої освіти. Її сутність полягає не у збільшенні обсягу відомостей, а у

формуванні системного розуміння причинно-наслідкових зв'язків між руховою активністю, функціональним станом організму, способом життя, працездатністю та професійним довголіттям. Такий зміст має забезпечувати здатність особи самостійно оцінювати власний стан, обирати доцільні оздоровчі засоби, проектувати індивідуальні програми рухової активності й відповідально коригувати поведінку [3].

Сучасний етап розвитку фізкультурно-оздоровчої освіти засвідчує перехід від декларативного визнання цінності здоров'я до стратегічного планування конкретних змін. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року орієнтує освітню практику на створення умов для регулярної рухової активності, підвищення доступності послуг та оновлення підходів до фізичного виховання [5]. Стратегія розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки посилює вимоги до якості освітніх програм, результатів навчання, автономії закладів, професійного розвитку викладачів та відповідності освіти потребам людини й держави [6]. У взаємозв'язку ці документи формують нормативне поле, у якому якість фізкультурно-оздоровчої освіти має оцінюватися за її реальною здатністю сприяти здоров'ю, суб'єктності та життєстійкості здобувачів освіти.

Отже, розвиток якості фізкультурно-оздоровчої освіти в Україні в останній чверті ХХ – першій чверті ХХІ століття має еволюційний характер і виявляється у переході від централізованої нормативно-масової моделі до національно зорієнтованої, а згодом – до компетентнісної, особистісно орієнтованої та здоров'язбережувальної системи. Провідними історико-педагогічними засадами цього процесу є суспільна зумовленість освітніх цілей, наступність позитивного досвіду масової фізкультурної роботи, гуманізація та індивідуалізація навчання, фундаменталізація змісту, інтеграція знань про здоров'я, практична спрямованість і нормативне забезпечення якості. Сучасне розуміння результативності фізкультурно-оздоровчої освіти має охоплювати рівень фізичної підготовленості, сформованість ціннісного ставлення до здоров'я, мотивацію до рухової активності, здатність до самоконтролю й свідомого використання оздоровчих технологій та ін.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням науково обґрунтованої періодизації розвитку фізкультурно-оздоровчої освіти в Україні, визначенням критеріїв і показників її якості для кожного історичного етапу, аналізом змісту освітніх програм і навчально-методичного забезпечення, а також вивченням трансформації професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті сучасних стратегічних орієнтирів освіти, фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Єрмакова Т. С. Формування здорового способу життя школярів через призму фізичного виховання поза межами школи (історичний аспект). Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2011. № 6. С. 50–56. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-06/PP201106.pdf>
2. Завидівська Н. Н. Педагогічна наука як джерело фундаменталізації сучасної системи непрофесійної фізкультурно-оздоровчої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2012. № 6 (24). С. 40–49. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/3871>

3. Завидівська Н. Н. Теоретико-методичні засади фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти студентів у процесі здоров'язбережувального навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2013. 510 с.
4. Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір : наказ Міністерства освіти і науки України від 31.12.2004 № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0998290-04>
5. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1089-2020-%D0%BF>
6. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>